

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны»

**БЕЛАРУСЬ І СУСЕДЗІ:
ШЛЯХІ ФАРМІРАВАННЯ ДЗЯРЖАЎНАСЦІ,
МІЖНАЦЫЯНАЛЬНЫЯ І МІЖДЗЯРЖАЎНЫЯ
АДНОСІНЫ**

Зборнік навуковых артыкулаў

Гомель
УА «ГДУ імя Ф. Скарыны»
2012

УДК 947.6 : 327(063)
ББК 63.3(4БЕІ) – 6я431
Б 43

Рэцэнзенты: У. Е. Снапкоўскі, доктар гістарычных навук, прафесар; Г. А. Аляксейчанка, кандыдат гістарычных навук, дацэнт.

Рэдакцыйная калегія: Р. Р. Лазько (галоўны рэдактар), М. М. Мязга, Д. М. Талочка, А. М. Дуброўка.

«Беларусь і суседзі: гістарычныя шляхі, узаемаадзееьне і ўзаемаўплывы»
Б 43 [тэкст] : зборнік навуковых артыкулаў / рэдкал.: Р. Р. Лазько (галоўны рэд.) [і інш.]. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2012. – 372 с.
ISBN

Зборнік уключае артыкулы, матэрыялы якіх адлюстроўваюць складаныя ўзаемаадносінны беларускага народа з яго суседзямі ў розныя гістарычныя эпохі, паказваюць ролю і месца беларускіх зямель у міжнародна-палітычных працэсах, якія адбываліся ў Цэнтральна-Усходняй Еўропе, выяўляюць уплыў разнастайных фактараў на соцыякультурныя і дзяржаўна-палітычныя працэсы на Беларусі.

Для спецыялістаў-гісторыкаў, настаўнікаў і студэнтаў.

УДК 947.6 : 327(063)
ББК 63.3(4БЕІ) – 6я431

ISBN

© УА «Гомельскі дзяржаўны
універсітэт імя Ф. Скарыны, 2012

Змест

Ад Рэчы Паспалітай «абодвух народаў» да нацыянальнага адраджэння XIX – пачатку XX ст.	6
Кондратьев І. В. Шляхта Любецкага староства у 1571 р.	6
Шиляев А.П. Тактика польскай арміі в канцы XVI – першай паловіне XVII в.	10
Колоцей М. Я., Залого А. Г. Полякі в Сібіры в канцы XVI – сярэдзіне XVIII в.	15
Пилипенко В.М. Пасполіце рушэння та яго крытыка у суспільна-політычнай думцы Рэчы Пасполітай сярэдзіне XVI–XVII стст.	21
Чаропка С.А. Ваенная рэформа ў Вялікім княстве Літоўскім 1764–1766 гг.	25
Шевченко Т.М. Єзуіты з Русі і Літвы у персанальных каталогах таварыства Ісуса другоў паловіне XVI – першай паловіне XVII ст.	30
Власюк І. М. Становішча праваслаўных на украінскіх та білорускіх землях у складзе Рэчы Пасполітай	37
Шип Н.А. Ідэі вяславянскага адінства в сочіненнях прэподавателі кыевскаў духоваў акадэміі (вторая паловіна XIX – пачаток XX в.)	44
Ярмоленка А.С. Дыскусія аб украінафільстве на старонках расійскаў прэсы ў сярэдзіне 1870-х гг.	50
Восович С.М. Культурна-просветітэльнаў дэятэльнаў Гомельскаў аддэлення Могілёўскаў праваслаўнаў Богаўяўленскаў братаўства на рубэжэ XIX–XX вв.	52
Грищенко И.А. Русская богаслаўская мысьль как рэзультат встрычы двух культурных патокаў	59
Проценко О.Э. О цензурнаў політыке на белорусскаў побэрэжжэ в XIX в.	65
Ващенко А. Праблэмы місцеваў управліньня та самаўрудаваньня расійскаў імперыі на сторінках «Русскаў вестніка» (1856–1889 рр.)	71
Федоренко М.А. Владимир Зэнонович Завітнэвич, штрыхі к наўчнаў дэятэльнаўці	81
Барсук А.Я. Змены ў канфэсійным становішчы Мазыра ў XVI–XIX стст.	88
Курьян З.С. Іссьледаватэлы XIX в. І. Эрэміч і В. Маракуэў о нравственнаўці жытэляў Мозырскаў Палесья	92
Міхедзька В.А. Польскія землеўладальнікі Паўночна-Заходняга края і расійскаў адміністрацыя ў другоў палове XIX – пачатку XX ст.: пошукі Modus Vivendi	97
Царюк Н. А. Белорусская школа на тэрыторыі Царства Польскаў на кануне і в годы Першай Міроваў вайны	103
Беларуска-ўкраінскі сэмінар	108
Бобіна О.В. Про прычыны рэвалюцыі на східнаславянскаў прасторі (спроба парівнаньня папулярных нацыянальных ісьторыаграфій)	108
Лебедева В.М. Патоны і Ріккі как прэдаўсталітэлы новаў рэгіянальнаў эліты пачатка XX в.	111
Зубко О.Е. Белорусская хроніка на старонках подольскаў прэсы в аўгустэ-сэнтэбрэ 1919 г.	117
Котляр Ю.В. Рэспублікі на юге Украіны (1919–1920 гг.)	120
Глушаков Ю.В. Гомель і Украіна в кантэксце Гражданаўскаў вайны і інаўстраннаў інтэрвенцыі. (1918–1921 гг.)	125
Рубан А.А. М.С. Грушевскы в годы украінскаў рэвалюцыі (1917–1918 гг.)	131
Старовойтов М.И. Этнадемаграфічэскыя ізьмэненія в саставе гораўскаў насэленьня белорусска-російска-украінскаў пагранічья (1920–1930 гг.): новыя оцэны	136
Губський С. І. Праблэмы взыаэмодносін украінскіх незалежных дэраўавных утворэнь (1917–1920 рр.) з Білорусскаў Народноў Рэспублікаў (БНР) в сучаснаў украінскаў ісьторыаграфіі.	142
Тучинський В.А., Білоус С.В. „Бессарабське пытаньня” у міжнародных відносінах 1917–1924 рр. та утворэньня Молдаўскаў аўтономнаў радянскаў соцыялістычнаў рэспублікі.	148

Падзеляныя народы, падзелянае грамадства (1921–1939 гг.).....	155
Улейчик Н.Л. Беларуская нацыянальная школа Западной Беларусі як фактар кансолідацыі нацыі і развіцця нацыянальнага самасознання ў міжваенны перыяд.....	155
Грэсь С.М. Падатковая палітыка польскіх улад у сельскай гаспадарцы Гродзенскага павета Беларускага ваяводства ў 1921–1939 гг.....	161
Савіч А.А. Беларуская сялянска-работніцкая Грамада ў айчынай гістарыяграфіі 1990–2000-х гг.	164
Неклюдова Т.А. “Воспитание современного типа гражданки Польши”: женщина Полесского воеводства в “Союзе стрельцов” (1921–1939 гг.).....	169
Мярчук В.М. Эвалюцыя эміграцыі заходнебеларускага насельніцтва ў Бразілію ў 1921–1939 гг.....	175
Коваль В.У. Асвятленне аспектаў адаптацыі беларускіх эмігрантаў на старонках віленскай міжваеннай прэсы.....	180
Александрович З.А., Алейникова М.А. Семёновская волость: некоторые аспекты политики территориально-административного преобразования в белорусско-российско-украинском пограничье в 1919–1926 гг.....	185
Елизаров С.А. Административно-территориальное деление БССР в условиях укрепления централизованной системы управления (1930–1935 гг.).....	192
Елизаров С.А., Елизарова Г.В. “Речицкий план” – попытка расширения БССР (1921–1922 гг.).....	198
Мурашко М.Н. Общественно-политическая ситуация в Гомельской губернии в 1919–1920 гг.....	202
Козляков В.Е. О деятельности еврейских коммунистических секций России и Беларуси в 20-е гг. XX в.....	210
Альховік М.К. Да пытання аб уплыве палітыкі партыйна-дзяржаўнага кіраўніцтва БССР на нацыянальную самасвядомасць беларусаў у 1929–1939 гг.....	217
Сидоренко Б.И. Формирование концепций межгосударственных взаимоотношений между Москвой и Вильно в конце XV – первой четверти XVI в.....	223
Гурский В.Е., Янушевич И.И. Ограничение хозяйственной деятельности православной церкви в БССР в 1917–1930-е гг.....	226
Лебедев А.Д. Борьба с влиянием Римско-католической церкви среди литовского населения БССР в 1920–1930-х гг.	232
Веремеев С.Ф. История христианских конфессий Беларуси 1917–1991 гг. в диссертационных исследованиях постсоветского периода.....	236
Кокошко Ф.І. Важкі умовы выжывання радянскага народу ў доваенны перыяд.....	241
Барбанов В.И. Политика Советской власти в отношении еврейской религиозной школы (хедера) на Гомельщине в 1920-х гг.....	245
Трагедыя і надзея: Беларусь і суседзі ў ваенных катастрофах XX стагоддзя.....	249
Стрелец М.В. Хуго Пройс в интерьере реалий Германской истории конца XIX в. – начала XX в.....	249
Петров Д.Н. Решение проблемы беженцев в Могилевской губернии в период Первой мировой войны.....	254
Бабков А.М. Организация работы с беженцами и военнопленными в Борисовском уезде в начале 1920-х гг.	259
Абраменко М.Е. Беженство в Беларуси в годы Первой мировой войны: медико-санитарный аспект.....	263
Райчонак А.А. Уплыў Першай сусветнай вайны на беларускі нацыянальны рух і працэс станаўлення Беларускай дзяржаўнасці.....	268
Кротов А.М. «Время собирать камни»: этнополитическая мобилизация белорусских поляков в 1914–1921 гг.....	273
Сильванович С. А. Польское национальное движение на белорусско-литовских землях в 1918–1919 гг.....	282

Трубчык А. Г. Дзейнасць галоўнай апякунскай рады на беларускіх тэрыторыях Грамадзянскага ўпраўлення ўсходніх зямель (1919–1920 гг.).....	289
Марозаў А.Л. Рэакцыя беларускага нацыянальнага руху на беларускую палітыку Ю. Пілсудскага (вясна 1919 – кастрычнік 1920 г.)	293
Довгялло М.С. Парыжская мирная канферэнцыя і рашэнне тэрытарыяльных спораў між пераможцамі і паражанымі.....	300
Дубровко Е.Н. Вялікабрытанія і праблема польска-літоўскага размежавання в снежня 1919 – студзеня 1920 г.	305
Ашарчук В.А. Беларускі фактар палітычнай барацьбы вакол Сярэдняй Літвы в студзеня 1920 г. – студзеня 1922 г.....	310
Купчик О. Р. Украіна і Рапальскі дагавор 1922 г.....	315
Мязга М. М. Рапальскі дагавор і міжнародная сітуацыя ў Цэнтральна-Усходняй Еўропе (1922–1926 гг.).....	321
Мигун Д.А. XVIII Съезд ВКП(Б) і яго ўплыў на савецка-германскія адносіны... ..	326
Юргенсон В.А. Денежнае абароўненне в Усходняй Еўропе в 1935–1940 гг. (в свете кризиса и краха Версальской системы).....	330
Толочко Д.М. Польскі паход Чырвонай арміі в студзеня 1939 г. в ацэнках савецкіх людзей.....	332
Кузняцова-Ціманавя А.У. Пераўтварэнне на чыгуны ў заходніх раёнах Беларусі (восень 1939 – вясна 1941 гг.).....	337
Федюнин В.В. Першыя боі за Жлобін летам 1941 г.	341
Новікаў С.Я. 5-тыднёвая бітва пад Гомелем летам 1941 г.: нямецкі погляд	345
Казлова С. Л. Нацысцкія планы падзелу тэрыторыі Заходняй Беларусі і іх рэалізацыя падчас Другой сусветнай вайны.....	354
Скрабіна Л.С. Нацысцкая акупацыйная палітыка ў сацыяльна-эканамічнай сферы на тэрыторыі Петрыкаўскага раёна.....	359
Стрельченко Е.Л. Сацыяльнае абароўненне сямей ваеннаслужачых і партызан, інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны БССР в 1943–1945 гг. (<i>Нормативно-прававая база</i>).....	364
Марченко О.В. Рускі фашызм в Германіі в 1930-е гг.....	369

Ад Рэчы Паспалітай «абодвух народаў» да нацыянальнага адраджэння XIX – пачатку XX ст.

УДК 94 (477.51) «653»

І. В. Кондратьев (Чернігів)

ШЛЯХТА ЛЮБЕЦЬКОГО СТАРОСТВА У 1571 р.

После Люблинской унии 1569 г. Любечская волость Киевского воеводства вошла в состав Польской короны. Интерес королевской власти к местной шляхте был обусловлен географическим положением Любечского староства, которое фактически блокировало продвижение московских войск на Киев. Основной массив королевских пожалований Сигизмунда II Августа приходится на 1571 г. В результате, часть местной служебной шляхты получает полноправные шляхетские права, а большинство местной шляхты признается государством как боярское сословие.

Згідно Люблінської унії 1569 р., Київське воеводство, а відповідно і Любецька волость Великого князівства Литовського, відійшли до Польської корони. З цього часу Любеч стає центром староства, що було розташоване по обох сторонах Дніпра. Незважаючи на зміну державної приналежності Київського воеводства, уряд любецького староства та київського каштеляна від 50-х рр. XVI ст. аж до своєї смерті у 1580 р., продовжував займати Павло Сапега.

Змінюється і соціальний статус військовослужбових насельників регіону – служебної (зобов'язаної «службами») шляхти. На думку Н. Яковенко, опісля Люблінської унії з розмаїття військовослужбової людності виокремились три верстви привілейованого стану: князі, зем'яни-шляхта (усі «благороднонароджені», незалежно від повного чи неповного, як у зем'ян-ленників, правового статусу) та королівські бояри – військовослужбовий елемент, який посідав проміжне місце між шляхтою та селянством [1, с. 80]. Слід зазначити, що у Любецькому старостві співіснували представники усіх цих прошарків. Як і раніше, представники військовослужбових категорій населення були зобов'язані нести службу, у противному разі вони втрачали свої землі. Усі верстви «шляхетського народу» набували право вільно розпоряджатись своїми маєтностями – продавати, дарувати, обмінювати, закладати та ін. [2, с. 358–360, 366, 372]. Люблінська унія вивільнила бояр-шляхту з-під присуду державців [3, арк.82 зв.], а постійна військова служба була замінена участю у шляхетському ополченні: «инших никоторых повинностей и работ до замку нашего любецького полнити не повинни». Саме після 1569 р., коли військова служба стала для шляхти не лише обов'язком, але й привілеєм, відбулося остаточне відокремлення шляхти від міщанства [3, арк.88, 93 зв.; 4, с. 7; 5, с. 1]. Хоча реально процес зрівняння у правах з польською шляхтою затягнувся до середини XVII ст.

Підвищена увага з боку держави до любецької шляхти у цей час пояснюється складними політичними відносинами, які склалися у взаєминах між Річчю Посполитою та Московщиною. Московські володіння фактично «вклинювались» у землі Речі Посполитої і створювали своєрідний коридор у напрямку на Київ. Саме це зумовило цілу низку королівських пожалувань шляхті регіону, пік яких припав саме на 1571 р.

13 березня 1571 р. велика група любецьких бояр та зем'ян здобула королівський привілей. Богуш Жоглін підтвердив свої права на Яриловщину з Сірхівською дібровою, Бялтовщину, селище Чертеж за Песчею і с.Голків, родина Даничів – Леско, Кіндрат та Дешко (Данило) – на Пероцковщину, Творичівський острів та Кривичі. Зем'яни Назар Тарасевич та Демид Карпович отримали право власності на Сільчанщину, Милко Бивалкевич – на Кувечицьку землю з островом Смоліголовою, ур. Воротець та

Семеничим борком, Данило Глібович Пероцький – на Пероцьку землю з островом Туричі та Чарничіною дібровою, Василь Семенович Неданчицький – на Пенезеївщину, Остап Юшкович – на Голенищовщину, Богдан та Лашко Ріпчичі – на Пероцковщину (співвласниками були Богуш Жоглін та Даничі) та діброву біля Кривиць, Скугар Логвінович – на Обиймецьку землю, а Федько Антонович – на Погорільщину та Олексіївщину. Зазначалось, що «з котрих земель вишеписаных каждый з них к своей службе нашей военной коня ставит» [6, с. 95–96; 7, с. 26–27; 8, с. 228]. О. Яблоновський зауважив, що цей привілей фактично переводив любецьких бояр у зем'янський стан [9, с. 664–666].

30 липня 1571 р. грамоту Сигізмунда II Августа отримали «зем'яни замку любецького... на владение землями их отчизные которые здавна уживали и службу военную служивали». Щонайменше троє з них вже фігурували у привілеї від 13 березня 1571 р. Зем'янин Богуш Жоглін здобув підтвердження права власності на частину Пероцковщини та Сірхівської «роспаші», родина Даничів затвердила за собою права на Смоличівку (сучасне с. Смолиголівка) та частину Сірховщини, а Кіндрат та Данило Даничі окремо за собою ще й Творичівський ліс, зем'яни Ріпчичі та Ждановичі здобули право власності на Погариську землю [10, арк. 74–75 зв.].

Ці королівські грамоти були надані любецькій шляхті під час проведення вального коронного сейму у Варшаві. 13 березня 1571 р. грамоту отримало чотирнадцять зем'ян, а 30 липня – сім. Зазначалося, що необхідність підтвердження прав на володіння маєтностями була пов'язана з втратою автентичних оригіналів: «а иж листы и привилей, которые на тыя земли свои отчизные мели, от неприятеля нашего московского з маєтностями их забраны, а ишие за погорением от огня в них зостаты не могли». Причому, за частину родин, що втратили свої документи, згідно положень Литовського Статуту поручався любецький староста П.Сапега [6, с. 95–96; 7, с. 26–27; 8, с. 228]. Про це йшлося у багатьох привілеях, наданих любецькій шляхті у 1571 р. Сигізмундом II Августом. Крім того, шляхта заносила тексти привілеїв до актових книг міських урядів, передусім – до київських. Надалі, під час проведення королівських ревізій Любецького староства у першій половині XVII ст., любецькі бояри та зем'яни пред'являли люстраторам як оригінали привілеїв, так і копії – витяги з актових книг.

Привілей короля, наданий того ж таки 13 березня 1571 р., пред'явила велика група любецьких зем'ян під час проведення королівської люстратрації у 1616 р. Згідно привілею, родина Сірховських отримала «право вечне» на Сірховщину та Гавриловщину, Логвіновичі – на Обиймецьку землю, Юшковичі – на Голенищовщину, Карповичі – на частину Сільчанщини, Антоновичі – на частини Погариської та Олексіївської земель. Захличі підтвердили шляхетські права на Биковщизну, нащадки Семена Неданчицького зем'яне Семеновичі – на Пенезеївщину [5, арк. 184–185; 11, с. 87]. Цей же документ пред'являвся люстраторам ще не один раз – спільно у 1622 та 1629 рр. [5, арк. 224; 11, с. 123; 12, арк. 31–54] і окремо родинами Сірховичів та Семеновичів (Неданчицьких) 1636 р. [5, арк. 388; 11, с. 197].

Матеріали королівських люстрацій містять й інші посилення любецької шляхти на пожалування Сигізмунда II Августа. Землі на «воєнному праві» були надані боярам Демитровичам (на «служби» у Лесичах (Лежичах) і Хрековичах), Васильєвичам, Кузнецовим, Милковичам та Морашкам – на різні частини Кувечицької землі. Масловичі разом з Кисловичами здобули право на володіння частиною Шерховщизни та Харабурдовщини, Савичі й Тарасевичі – на різні частини Сільчанщини і Хімінщизни, зем'яни Петрушевські – на Катєжинську землю, родина Козлів – на Газеницьку землю, Кононовичі – на Обиймовщину, Филімоновичі – на Жердянщину та ін. Сигізмунд II Август упривілеював Малісовичів (Масловичів ?), що отримали «воєнне право» на Моравинську землю. Зем'яни Ружичі здобули

шляхетські права на Захоловщину (Заостровщину), родина Гришичів – на частину Неданчицької землі та Стоборовщизну, бояри Чемериси отримали право на Пісочну (Пісчану) землю, Теремичі – на Ждановщизну (неподалік с.Кувечичі), бояри Счиковські (Щуковські ?) – на Голенищовщину, а Лиховидовичі – на Сільчанщину [5, арк. 185-188, 222–223, 225–227, 387, 390, 395, 398; 11, с. 88-93, 122–126, 196–206]. Вже згадані бояри Милковичі отримали право власності і на Кувечичий «грунт» (с. Кувечичі на р.Свішні), Більдяньський острів (Будлянщину), Смоліголову (с. Смоличівка), Сірховщину (с. Шерхове біля Брехунів) та «урочище» над р. Пакулькою [5, арк. 188, 223; 11, с. 92–93, 122–123].

Боярин любецького замку Васко Климович отримав від Сигізмунда II Августа «за правом вечним» частину Розсудівської землі, яка мала три «служби» із зобов'язанням «острог меский робить і поправоватъ» [5, арк. 186; 11, с. 89].

1571 р. Сигізмунд II Август надав боярину Василю Кривописі з «другими обывателями замку Любецкого» маєтності у с. Неданчичі [5, арк. 388–389; 11, с. 197–198; 13, с. 639]. На сеймі у Варшаві 1571 р. король звільнив бояр Кувечичів від усіх повинностей, крім виїзду на військову службу [7, с. 27; 8, с. 228; 11, с. 93; 14, арк. 14]. Як слушно зауважив О.Яблоновський, внаслідок отримання цієї королівської грамоти Кувечичі з боярської верстви перейшли у зем'янську [9, с. 664–666].

Королівське підтвердження на права і маєтності було надане і родині Болотовичів-Кувечинських, що у 1622 р. пред'явили ревізорам привілей Сигізмунда II Августа, наданий «на конфірмації у Варшаві» 1571 р. Король звільнив їх від «усіх повинностей, залишивши лише військову службу» [5, арк. 227; 11, с. 126].

Родини Масловичів та Семаковичів пред'являли люстраторам привілей Сигізмунда II Августа на Щуровщину (Щуковщину?) та Моравельщину, у якому король підтверджував старовинне пожалування на ці землі любецького державці О.Гаштольда (1516–1542 рр.) [5, арк. 225–226; 11, с. 125].

1571 р. половина с.Антоновичі була визнана «вотчиним володінням» шляхтичів Юскевичів-Красковських [14, арк. 127]. Сигізмунд II Август надав цій родині також «остров обрубний Красная гряда» (с.Красковське), яким вони володіли разом з Богушами [6, с. 100; 15, арк. 43]. Відповідно, інша гілка цієї родини – шляхтичі Юшкевичі-Красковські отримали частину Голенищівської землі [15, арк. 40–41; 16, арк. 745 зв.].

Бояри Злоби отримали грунт Погорільській з селищем Погорище [17, с.301]. Крім того, за даними О.Яблоновського, за королювання Сигізмунда II Августа здобули земельні володіння бояри та зем'яне Жиховидовичі, Ружичі, Феремичі, Юцовичі, ймовірно Ворошильські та Силичі [9, с. 639; 18, с. 35]. Серед пожалувань Сигізмунда II Августа історик називав Снятинську землю (с.Снятин ?) на Суховирському «острові», Котченську землю з с.Гальково (Галків) біля Любеча та боярські землі Яриловичі (у дельті річок Сож та Немильна) [19, с. 266]. У привілеї Стефана Баторія 1579 р. шляхтичу Олехновичу на с.Яриловичі зазначалось, що це пожалування він отримав від Сигізмунда II Августа [20, арк. 197–197зв.].

На привілеї Сигізмунда II посилалися 1616 р. власники частини Голенищовщини зем'яни Данило та Григорій Демидовичі та Логвіновичі, власники Обиймовщини. Разом з ними привілей на землю Погариську та Малинівську отримали зем'яни Антоновичі [21, арк. 49–49 зв.].

Але далеко не усім родинам вдалося набути королівських пожалувань із затвердженням прав на маєтності. Дехто, навпаки, втратив їх. Це стосується зокрема, Більдих, що втратили Більдяньський острів (Будлянщину) [7, с. 26]. Під час проведення поборового реєстру 1571 р. частина боярства (головним чином бояри-слуги), позбавлялась земельних володінь, оскільки шляхетські права визнавалися лише за наявності королівських чи старостинських грамот. У разі їх відсутності шляхтич автоматично переходив до нижчих прошарків суспільства (селянства, козацтва чи

міщанства) [22, с. 33–44]. Зубожіння дрібної шляхти зумовлювало її появу у козацьких лавах. Починаючи з 70-80-х рр. XVI ст., любецькі бояри стали одним із джерел поповнення козацьких лав. Ймовірно, землі втратили й родини бояр Любечан, Кривковичів та Квіткових, представники яких, занесені до реєстру низових (запорозьких) козаків, брали участь у поході на Москву 1581 р. [23, с. 154–157, 159–164]. Одним із сотників С.Наливайка у 1596 р. був Козловський [22, с. 207], вочевидь, представник любецької боярсько-зем'янської родини Козлів (Козловичів, Козловських).

Аналіз королівських привілеїв Сигізмунда II Августа 1571 р. наданих шляхті Любецького староства свідчить, що досить значним залишився прошарок боярства, зобов'язаного військовою службою «конно» під проводом любецького старости, сплатою податків та виконанням певних служб на вимогу замкової адміністрації. Причому, на один «остров» чи «землю» припадали зазвичай дві-три родини, а, наприклад, на Сільчанщину та Більдянщину – по чотири, на Сірховщину та Кувечицький острів – по вісім. Лише незначна частина любецького боярства та зем'яни-ленників здобула вищий зем'янсько-шляхетський статус.

Список источников и литературы

1. Яковенко, Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. Волинь і Центральна Україна. Вид. друге, перегл. і випр. / Н. М. Яковенко. – К. : Критика, 2008. – 472 с.
2. Статут Вялікага княства Літоускага 1588. – Мінск: «Беларуская савецкая энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі, 1989. – 573 с.; іл.
3. Центральний державний історичний архів України у м.Києві (далі – ЦДІАК України), Ф. 1235, Оп. 1, Спр. 1095, Грушевський А.С. Города Великого княжества Литовского в XIV-XVI ст. Старина и борьба за старину. Друкарський примірник, видання 1918 р. (1918 г.), 140 Арк.
4. Антонович, В.Б. Содержание актов об околичной шляхте / В.Б. Антонович // Архив Юго-Западной России (далі – АЮЗР). – 1867. – Ч. IV. – Т. I. – С.1–62.
5. ЦДІАК України, КМФ-15, Оп. 1, Спр. 303, Документи из архивов Польской Народной Республики (п.п. XVII ст.), 497 Арк.
6. Филарет. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Кн. 5. Губернский город Чернигов. Уезды : Черниговский, Козелецкий, Суражский, Кролевецкий и Остерский. – Чернигов : Земская типография, 1874. – 446 с.
7. Каманин, И.М. Материалы по истории козацкого землевладения (1494-1668) / И.М. Каманин // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. – 1894. – Кн.8. – Отд. III. – С. 3–29.
8. Акты об украинной администрации // АЮЗР. – 1907. – Ч. VIII. – Т. V. – III с. + 560 с.
9. Jablonowski, A. Polska XVI wieku pod wzylem Geograficzno-statystycznym. Tom XI. Ziemia Ruskie. Ukraina (Kijow-Braclaw). Dlas III / Zrodla dziejowe. – Т. XXII. / A. Jablonowski – Warszawa : Sklad glowny w ksiegarni Gebethnera i Wolffa, 1897. – 668 s.
10. ЦДІАК України, КМФ.-36, Оп.1, Спр.192, Волинська метрика. Книга РМ 2 (1569 – 1572, 1574 pp.), 204 Арк.
11. Lustracya Dybr Kryla JMci w wojewydztwach trzech : Podolskiem, Braclawskiem, Kijowskiem leiNecych // Irydia dziejowe. – Т. V. – Warszawa : Skiad giowny w ksiegarni Gebethnera i Wolffa, 1877. – S. 1–226.
12. Люстрація Любецького та Лоевського староств (1629 р.) // ЦДІАК України, КМФ. – 15, Оп. 1, Спр. 39, Документи из архивов Польской Народной Республики (1629 р.), Арк. 29–74.

13. Jablonowski, A. Lustracyu Krylewszczyzn ziem Ruskich : Wolynia, Podola i Ukrainy z pierwszej polowy XVII wieku // *Źródła dziejowe*. – T.V. / A. Jablonowski – Warszawa : Druk Jana Cetty (Senatorska, №28), 1877. – С s. + 644 s. + 32 s.
14. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), Ф. 86, Оп. 1, Спр. 28, Дело о разборе доказательства о дворянстве лиц, состоящих в подушном окладе (1 января 1792 г.), 305 Арк.
15. Російський державний історичний архів у м. Санкт-Петербурзі, Ф. 1343, Оп. 17, Ч. 2, Спр. 4654, Дело о дворянстве рода Богушей (1850 г.), 78 Арк.
16. ЦДАК України, Ф. 57, Оп. 1, Спр. 6, Генеральний опис Лівобережної України (1765-1769 pp.), 1898 Арк.
17. Миллер, Д.П. Архивы Харьковской губернии / Д.П. Миллер // Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда. – Т. 2. – Ч. 1. – Харьков : Типо-Литография «Печатное Дело», кн. К.Н. Гагарина, 1902. – С. 301–320.
18. Jablonowski, A.W. Pisma. T.III. Ukraina. / A. Jablonowski – Warszawa : Sklad glowny w ksiegarni E.Wende i S-ka, 1911. – 368 s.
19. Яблоновский, А.В. Левобережная Украина в XV–XVIII ст. Очерк колонизации / А.В. Яблоновский // Киевская Старина. – 1896. – № LIII. – Май. – С. 249–267.
20. ЦДАК України, КМФ.-36, Оп. 1, Спр. 216, Волинська метрика. Книга РМ 5 (1576–1586, 1588 pp.), 384 Арк.
21. ЦДАК України, КМФ.-36, Оп. 1, Спр. 207, Волинська метрика. Книга РМ 21 (1613, 1615-1616, 1618-1619 pp.), 139 Арк.
22. Леп'явко, С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні / С. Леп'явко – Чернігів : Сіверянська думка, 1996. – 288 с.
23. Jablonowski, A. Polska XVI wieku pod wzylem Geograficzno-statystycznym // Tom IX. Ziemie Ruskie. Ukraina (Kijow-Braclaw). Dlas I-szy / *Źródła dziejowe*. – T.XX. / A. Jablonowski – Warszawa : Sklad glowny w ksiegarni Gebethnera i Wolffa, 1894. – 289 s. + 185 s. + XXXI s.

УДК 94(438):355.42 «16/17»

А.П. Шиляев (Гомель)

ТАКТИКА ПОЛЬСКОЙ АРМИИ В КОНЦЕ XVI – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XVII в.

В данной статье рассматривается тактика, применявшаяся военными деятелями Речи Посполитой в период ее преобладания в Восточноевропейском регионе, определяются сильные и слабые стороны польской техники боя и ее основные отличия от тактики, применяемой в это время в других странах.

История развития польских вооруженных сил в конце XVI – начале XVII в. является весьма важной темой не только для истории Польши, но и для всего Восточноевропейского региона. Созданная в 1569 г. Речь Посполитая заняла место среди крупнейших и наиболее влиятельных государств этого региона. Государство это состояло из двух относительно самостоятельных частей Великого княжества литовского и собственно Польши или короны. Несмотря на то, что представители ВКЛ стремились к независимости во внутренних делах и равноправию в управлении Речью Посполитой, ведущая роль в этом государстве принадлежала все-таки Польше. Рубеж XVI–XVII вв. является периодом военно-политического преобладания Речи Посполитой над своими соседями. Преобладание это было достигнуто в первую очередь благодаря вооруженным силам. Следовательно, уровень развития польской армии, ее тактика, организация и вооружение, влияли на всю армию Речи Посполитой, а она в свою очередь являлась основным фактором превосходства в данном регионе.